

Buenos Aires, 29. srpna 1944

FUNES, MUŽ SE ZÁZRAČNOU PAMĚTÍ

Pamatuji si ho (nemám právo vyslovit posvátné slovo „pamatuji si“; jediný člověk na světě měl na to právo, a ten člověk zemřel), jak stojí s tmavou mučenkou v ruce a vidí ji, jako ji ještě nikdo neviděl, i kdyby se na ni díval po celý život od svítání do soumraku. Pamatuji si jeho mlčenlivou tvář s indiánskými rysy, tvář podivně vzdálenou za hořící cigaretou. Pamatuji si (myslím) jeho jemné ruce člověka ovládajícího umění splétat kožené řemínky. Pamatuji si nádobku na maté, zdobenou uruguayským znakem a stojící poblíž těch rukou. Pamatuji si okno zakryté žlutou rohoží s obrazem nezřetelné jezerní krajiny. Pamatuji si jasně jeho pomalý, nazlobený a huhňavý hlas starousedlíka v pobřežní oblasti; hlas, v kterém se neozývaly ty dnešní hvízdavé italské zvuky. Viděl jsem ho všehovšudy třikrát, naposled roku 1887 ... Pokládám za velmi šťastný návrh, aby o něm něco napsali všichni, kdo s ním přišli do styku.

Mé svědectví bude možná nejkratší a zcela určitě nejskromnější, ale ve svazku, který připravujete, nebude nejméně nestranné. Můj politováníhodný argentinský původ mi nedovolí, abych začal chvalozpěvy, které jsou v Uruguayi povinným žánrem, má-li se zpracovat uruguayské téma. *Literát a městský panák z Buenos Aires*. Funes tahle urážlivá slova nevyřkl, ale je mi dostatečně známo, že v jeho očích jsem takovou pohromu ztělesňoval. Pedro Leandro Ipuche napsal, že Funes byl předchůdcem nadlidí, že byl „divokým a domorodým Zarathustrou“. Nechci se s ním o to přít, ale nelze zapomínat, že Funes byl taky předměstský hejsek z Fray Bentos a že tedy pro něho existovaly jisté nepřekročitelné hranice.

Má nejstarší vzpomínka na Funesa je velmi jasná: Bylo to za jednoho březnového či únorového podvečera roku osmnáct set osmdesát čtyři. Otec mě tenkrát zavezl do Fray Bentos na prázdniny. Vracel jsem se se svým bratrancem Bernardem Haedem z estancie San Francisco. Prozpěvovali jsme si a jízda na koni nebyla jedinou příčinou mého štěstí. Po parném dni zakryl oblohu obrovský

bouřkový mrak, černý jako školní tabule. Poháněl ho jižní vítr a stromy už byly celé poblázněné. Obával jsem se (doufal jsem), že nás přival vodního živlu zastihne ještě před městem. Byly to jakési dostihy s bouřkou. Vjeli jsme do uličky vedoucí mezi dvěma vysokánskými chodníky z cihel. V okamžiku se setmělo. Zaslechl jsem nad sebou rychlé a skoro tajemné kroky. Zvedl jsem oči: po úzkém, rozbitém chodníku jako po úzké, rozbité zdi běžel mladík. Pamatuji si dlouhé jezdecké kalhoty a plátěné střevíce. Pamatuji si cigaretu v tvrdě řezaném obličejí na pozadí temného mračna, v tu chvíli už bez hranic. Bernardo na něho nečekaně zavolal: *Ireneo! Kolik je hodin? – Za čtyři minuty osm, mladý pane Bernarde Juane Francisco*, odpověděl mladík, aniž pohlédl na oblohu a aniž se zastavil. Jeho hlas zněl ostře a výsměšně.

Při mé rozržitosti by právě zaznamenaný rozhovor tenkrát neupoutal mou pozornost, kdyby o něm nezačal znovu mluvit můj bratranec, kterého (myslím) podněcovala jakási lokální pýcha a snaha ukázat, že mu pranic nezáleží na mladíkově odpovědi, v níž byl osloven trojím jménem. Řekl mi, že ten mladík z uličky je jistý Ireneo Funes, proslulý některými zvláštnostmi, jako například tím, že s nikým nechce nic mít a že vždycky ví, kolik je hodin, jako by nosil v hlavě hodinky. Dodal ještě, že je to syn jedné zdejší pradleny, Marie Clementiny Funesové, a že prý podle některých byl jeho otcem jakýsi Angličan jménem O'Connor, kdežto podle druhých kterýsi krotitel koní nebo stopař až někde od Salta. Mladík prý bydlí u své matky vzadu za vilou, co patří Laurelovým.

V pětaosmdesátém a šestaosmdesátém roce jsem byl na letním bytě v Montevideu. V sedmaosmdesátém jsem jel zase do Fray Bentos. Vypytał jsem se pochopitelně na všechny známé a nakonec jsem se zeptal i na „chronometrického Funesa“. Dozvěděl jsem se, že ho na estancii San Francisco shodil polodivoký kuň a že je teď nadobro zchromlý. Pamatuji si nepříjemně magický dojem, který ve mně ta zpráva zanechala. Při jediné příležitosti, kdy jsem Funesa zatím viděl, jeli jsme na koních z estancie San Francisco a on šel někde vysoko nad námi. Celá ta příhoda s jeho zchromnutím, kterou vyprávěl bratranec Bernardo, se silně podobala snu složenému z dřívějších prvků.

Řekli mi, že Funes nevstává s palandy a že upřeně pohlíží buď na fíkovník za oknem, nebo na pavučinu. K večeru obvykle dovolí, aby ho přistrčili k oknu. Ve své hrdosti dokonce předstírá, že úraz, který ho tak znenadání postihl, je pro něho dobrodiním ... Zahlédl jsem ho dvakrát za okenní mříží, neomaleně zdůrazňující jeho uvěznění. Po prvé ležel bez hnutí se zavřenýma očima. Po druhé také ležel bez hnutí, ale soustředěně pozoroval voňavou snítku pelyňku.

V té době jsem začal se soustavným studiem latiny a byl jsem na to dost pyšný. V kufru jsem měl Lhomondův spis *De viris illustribus*, Quicheratův *Thesaurus*, komentář k Juliu Caesarovi a první svazek Pliniovy *Naturalis historia*, která přesahovala (a stále ještě přesahuje) mé skromné jazykové znalosti. Na malém městě se všechno hned roznese. Netrvalo dlouho a Ireneo se ve své chatrči na břehu řeky dozvěděl, jaké neobvyklé knihy jsem přivezl. Poslal mi dopis, napsaný květnatým a obřadným slohem. Připomněl v něm naše, bohužel jen letmé setkání „sedmého února osmdesátého čtvrtého roku“, pochvalně se zmínil o skvělých službách, které můj strýc don Gregorio Haedo, jenž zemřel téhož roku, „prokázal oběma zemím v hrdinské bitvě u Ituzaingó“, a požádal mě, abych mu půjčil některou z těch knih zároveň se slovníkem, „aby dobře porozuměl původnímu textu, protože latinsky ještě neumí“. Sliboval, že knihy vrátí skoro obratem a nepoškozené. Písmo bylo úhledné a velmi zřetelné. Pravopis odpovídal zásadám hlásaným Andrésem Bellem: *i* místo *y*, *j* místo *g*.

Zprvu jsem se pochopitelně obával, že jde o nějaký žert. Bratrance mě ujistili, že ne, že Ireneo má takové nápady. Nevěděl jsem, jestli jeho názor, že si s obtížnou latinou poradí jen se slovníkem, pramení z drzosti, nevědomosti či hlouposti. Abych ho dokonale vyvedl z omylu, poslal jsem mu Quicheratův *Gradus ad Parnassum* a spis Pliniův.

Čtrnáctého února jsem dostal z Buenos Aires telegram, v kterém mě vyzývali, abych se okamžitě vrátil, protože otec je prý na tom „dost špatně“. Ať mi Bůh odpustí, ale vážnost, kterou mi dodávala okolnost, že jsem adresátem spěšného telegramu, touha rozhlásit po celém Fray Bentos protiklad mezi celkově neurčitou formulací zprávy a naléhavostí použitého příslovce, jakož i pokušení

dramatizovat svůj zármutek tím, že budu předstírat mužný stoicismus, to vše mi znemožnilo pocítit opravdový zármutek. Když jsem skládal věci do kufru, zjistil jsem, že nemám *Gradus* a první svazek *Naturalis historia*. Parník „Saturno“ odjížděl až ráno, a tak jsem se po večeri vypravil za Funesem. S překvapením jsem zjistil, že v noci je stejné dusno jako ve dne.

V slušně vyhlížející chatrči mě přivítala Funesova matka. Řekla, že Ireneo je v zadní místnosti a abych se nedivil, jestli ho tam najdu potmě, protože navečer prý Ireneo tráví dlouhé hodiny bez svíčky. Přešel jsem vydlážděný dvorek, prošel jsem chodbičkou a dostal se na druhý dvorek. Byla tam dřevěná mříž, porostlá vinnou révou, takže jsem mohl mít dojem, jako by kolem byla naprostá tma. Náhle jsem uslyšel Ireneův zvučný a výsměšný hlas. Ten hlas mluvil latinsky. Ten hlas (přicházející ze tmy) odříkával s loudavým zalíbením proslov, modlitbu či zařikadlo. Nad udusanou hlínou dvorku zaznívaly římské slabiky. V úleku jsem je pokládal za nerozluštitelné a nekonečné. Později, při našem dlouhém nočním rozhovoru, jsem se dozvěděl, že to byl první odstavec dvacáté sedmé kapitoly sedmé knihy Pliniovy *Naturalis historia*. Kapitola pojednává o paměti. Poslední slova byla: *ut nihil non iisdem verbis redderetur auditum*.

Nezměněným hlasem mě Ireneo pozval dál. Ležel na palandě a kouřil. Mám dojem, že jsem mu až do svítání neviděl do tváře. Myslím, že si pamatuji, jak chvilkami zasvítil žhavý uhlík cigarety. V místnosti byl cítit slabý pach vlhkosti. Posadil jsem se a opakoval příhodu s telegramem a nemocí svého otce.

Dospívám k nejobtížnějšímu místu svého vyprávění. Jediným námětem bude (je dobře, aby se to už čtenář dozvěděl) rozhovor, který jsem měl před padesáti lety s Ireneem Funesem. Nebudu se pokoušet reprodukovat jeho slova, teď už nenávratně ztracená. Podám raději pravdivý souhrn těch mnoha věcí, o kterých Ireneo mluvil. Nepřímý styl je odlehlý a nevýrazný. Víím, že mu padne za oběť účinnost mého příběhu a že si čtenáři budou muset sami představovat útržkovité věty, které mě té noci zavalily.

Ireneo nejprve latinsky a španělsky vyjmenoval případy zázračné paměti, jak je zaznamenává *Naturalis historia*: perský král Kyros,

který znal jménem všechny své vojáky; Mithridatés Eupator, který konal spravedlnost v dvaadvaceti jazycích své říše; vynálezce mnemotechniky Simonides; Metrodóros, ovládající umění, jak přesně opakovat to, co jen jednou slyšel. Bylo vidět, jak se Ireneo upřímně diví, že něco takového může vzbuzovat údiv. Řekl, že až do toho deštivého odpoledne, kdy ho shodil grošák, byl jako ostatní lidé: slepý, hluchý, přihlouplý, zapomnětlivý. (Snažil jsem se mu připomenout, jak přesně určoval čas a jak si pamatoval jména lidí, ale on si toho nevšímal.) Devatenáct let prý žil jakoby ve snu: díval se, a neviděl, poslouchal, a neslyšel, všechno, skoro všechno zapomínal. Při pádu s koně pozbyl vědomí. Když přišel k sobě, přítomnost mu svou bohatostí a zřetelností připadala skoro nesnesitelná. Právě tak mu připadaly nejstarší a nejobyčejnější vzpomínky. Krátce nato zjistil, že je chromý. Skoro ho to nezajímalo. Pomyslel si (cítil), že nehybnost je nepatrná cena, kterou zaplatil. Měl teď neomylnou schopnost vnímání a neselhávající paměť.

My jedním pohledem obsáhneme tři sklenice na stole. Funes obsáhl všechny výhonky, hrozny a bobule na dřevěné mříži porostlé vinnou révou. Pamatoval si podobu všech mraků na jižní obloze za svítání třicátého dubna roku osmnáct set osmdesát dva a mohl ji ve vzpomínkách porovnávat s žilkováním na kožené vazbě knihy, kterou viděl jen jednou, i s pruhy pěny, kterou na hladině řeky Río Negro zanechalo veslo v předvečer bitvy u Quebracha. Přitom nešlo o jednoduché vzpomínky. Každý jeho zrakový vjem byl spojen se svalovými a tepelnými pocity atd. Mohl si znovu vybavit všechny sny i obrazy z polospánku. Dvakrát nebo třikrát rekonstruoval průběh celého dne. Nikdy přitom neměl nejmenší pochybnosti, ale každá taková rekonstrukce si vyžádala celý den. Řekl mi: *Já sám si pamatuji víc, než si asi pamatovali všichni lidé od doby, co svět je světem.* A řekl taky: *Když se mi ve spánku něco zdá, je to, jako když vy ostatní bdíte.* Už skoro za svítání řekl taky: *Má paměť, pane, je jako velké smetiště.* Kružnice na školní tabuli, pravouhlý trojúhelník, kosočtverec, to všechno jsou formy, jejichž podobu můžeme v plném rozsahu vytušit. Stejně tak Ireneo mohl vytušit bouřlivě rozevlátou hřívu divokého koně, stádo dobytka na protáhlém pahorku, měnivý oheň a nespočetný popel, mnohé tváře mrtvého na márách, kolem

kterých bdí pozůstalí a známí. Nevím, kolik hvězd viděl Ireneo na obloze.

Tohle všechno mi povídal a já jsem o tom nepochyboval ani v tu chvíli, ani později. Tenkrát ještě nebyly biografy ani fonografy, přesto však zní nepravděpodobně, ba dokonce neuvěřitelně, že nikdo neudělal s Funesem žádný pokus. Je zřejmé, že neustále odkládáme, co se dá odložit. Snad je v nás hluboce zakořeněno vědomí, že jsme nesmrtelní a že dříve nebo později každý člověk všechno vykoná a bude všechno vědět.

Ve tmě dál zazníval Funesův hlas.

Řekl mi, že kolem roku 1886 přišel na originální početní soustavu a že v několika málo dnech v ni dospěl za číslo dvacet čtyři tisíc. Nic si z toho nezapisoval, protože cokoli mu jednou vstoupilo na mysl, nikdy už nezapomněl. Prvním podnětem byla myslím jeho nelibost nad tím, že pojem třicet tři Uruguayců vyžaduje dva číselné znaky nebo dvě slova namísto jednoho znaku či jednoho slova. Svůj nesmyslný princip pak aplikoval na další čísla. Místo sedm tisíc třináct říkal (například) *Máximo Pérez*, místo sedm tisíc čtrnáct *železnice*. Jiná čísla byla *Luis Melián Lafinur*, *Olimar*, *síra*, *žaludy*, *velryba*, *plyn*, *kotel*, *Napoleon*, *Agustín de Vedia*. Místo pět set říkal *devět*. Každé slovo mělo zvláštní znak, jakousi značku, a ty poslední byly velmi složité ... Pokusil jsem se mu vysvětlit, že takováto rapsodie nesouvislých slov je pravým opakem početní soustavy. Řekl jsem mu, že říci 365 znamená říci tři stovky, šest desítek a pět jednotek. U „čísel“ *Černý Timoteus* nebo *hovězí maso* není tato analýza možná. Funes mi nerozuměl nebo nechtěl rozumět.

V XVII. století Locke postuloval (a zavrhl) nemožný jazyk, v němž by každá jednotlivá věc, každý kámen, každý pták, každá větev měla vlastní jméno. Funes několikrát promýšlel něco obdobného, ale upustil od toho, protože mu takový jazyk připadal příliš obecný, příliš dvojznačný. Funes si totiž pamatoval nejen každý list na každém stromě v každém lese, ale pamatoval si také každý okamžik, v kterém ten list vnímal nebo si ho představoval. Rozhodl se omezit každý den svého dosavadního života na přibližně sedmdesát tisíc vzpomínek, které by potom očísloval. Svůj záměr nakonec neuskutečnil ze dvou důvodů: Byl si vědom, že by to byl

nekonečný úkol, a byl si také vědom, že by to bylo zbytečné. Napadlo ho, že by do smrti nedokončil ani klasifikaci všech vzpomínek z dětství.

Oba zmíněné plány (nekonečný slovník pro přirozenou řadu čísel a zbytečný duševní katalog všech obrazů zaznamenaných pamětí) jsou nesmyslné, ale zračí se v nich jakási žvatlavá velikost. Dávají nám nahlédnout do Funesova závratného světa nebo nám umožňují učinit si o něm přibližnou představu. Nelze zapomínat, že obecné, platónské ideje byly Funesovi skoro nedostupné. Pro něho bylo nejen těžké pochopit, že rodový znak *pes* zahrnuje odlišné jedince různé velikosti a různého tvaru, ale bylo mu také na obtíž, že pes, kterého spatřil (ze strany) ve tři hodiny čtrnáct minut, má stejné jméno jako pes, kterého spatřil (zepředu) ve čtvrt na čtyři. Pokaždé byl překvapen svou vlastní tváří v zrcadle, svýma vlastními rukama. Swift vypráví, že liliputánský císař rozeznával pohyb minutové ručičky.

Funes neustále rozeznával, jak tiše postupuje rozklad, sněť a únava. Neuniklo mu, jak se šíří smrt a vlhkost. Byl samotářským a jasnoživým pozorovatelem mnohotvárného světa, viděného s téměř nesnesitelnou přesností v každém jednotlivém okamžiku. Lidskou obrazotvornost zaplavila divoká záře Babylónu, Londýna a New Yorku, ale nikdo v lidnatých věžích a spěšných ulicích těchto měst nepocítil horkost a tlak tak neúnavné reality, jaká dnem i nocí soustředěně doléhala na nešťastného Ireneu v ubohém jihoamerickém předměstí. Stěží spal. Spánek odvrací naši pozornost od světa. Funes, ležící v šeru na zádech na palandě, viděl v duchu každičkou škvíru a každičkou římsu na všech domech v nejbližším okolí. (Opakuji, že Funes si i tu nejbezvýznamnější věc pamatoval podrobněji a živěji, než my dokážeme vnímat fyzickou rozkoš nebo fyzické utrpení.) Na východ od jeho obydlí, na zpola zastavěném prostranství, stály nové, neznámé domy. Funes si je představoval černé, hutné, zbudované z jednolité hmoty. V tu stranu obracel tvář, když chtěl spát. Někdy si také představoval, že je na dně řeky, jejíž proud ho kolébá a ničí.

Snadno se naučil anglicky, francouzsky, portugalsky a latinsky. Přesto se však domnívám, že neměl valné schopnosti k myšlení. Myslet znamená zapomenout na rozdíly, generalizovat, abstrahovat.

Ve Funesově napěchovaném světě existovaly jen detaily, téměř bezprostřední detaily.

Po udusané hlíně dvorku vstoupil plachý jas svítání.

V tu chvíli jsem spatřil tvář hlasu, který celou noc hovořil. Ireneovi bylo devatenáct let. Narodil se roku 1868. Působil na mě stejně monumentálním dojmem jako bronz. Připadal mi starší než Egypt. Zdálo se mi, že existoval již před proroctvím a pyramidami. Napadlo mě, že jeho neúprosná paměť uchová každé mé slovo (a každý posunek). Ochromil mě strach, abych snad nerozmnožoval zbytečné pohyby.

Ireneo Funes zemřel roku 1889 na překrvení plic.

1942